

דף הרחבות לנושא –

הלכות ביטול – (שיעור 8)

קלי הביטול

שיעור 20

❖ מה נחשב תבלין – לימון, בצל, ועוד

המגן אברהם פסק שבצל הוא כמו כל תבלין אחר –

מגן אברהם סימן שיח ס"ק טו

ני"ל דבצל דינו כתבלין דעבידי לטעמיה

אך הט"ז חידש שמכיוון שהוא חריף, הוא מתבשל בקלות, ודינו כקלי הביטול –

ט"ז אורח חיים סימן שיח ס"ק יד

בבצלים דינא הכי כיון שהם חריפים ממהרים להתבשל, ועיינינו רואות דכשנותנין אותם בכלי שני רותח מתמתקים ממרירותם אחר שמונחים שם קצת שעה

ערוך השולחן אורח חיים סימן שיח סעיף מד

בכלי שני מותר ליתן תבלין ... ולכן מותר לתת תבלין ובצלים ושומים בשבת שחרית בכלי שני. ויש מי שמחמיר בבצלים בכלי שני מפני שאנו רואים שמתמתקין ממרירותם אחר שיונחו שם איזה זמן, וחומרא יתירא הוא. וזה שמתמתקין – מפני הרוטב והשומן, ואדרבא – אנו רואין בימות החול, כשנותנין בצל בתבשיל, נותנין אותה בעת תוקף הביטול, ושמע מינה שצריכה הרבה ביטול ... וכל שכן אם נותנים הבצלים בכלי שלישי, דלית דין ולית דיין. והאזהבים זה הוא אצלם עונג שבת, והמונע מזה מונע מעונג שבת וכן המנהג הפשוט

לימון, לעומת זאת –

שביתת השבת מבשל אות נז

איך מותר ליתן לימון לתוך טהע גם בכלי שני? ולא ראיתי נוהגין בזה בחו"ל. אך בירושלים עה"ק, שרבו המדקדקים שמעתי שנוהגין בזה כל זמן שהיד סולדת

הרב פרנק הציע הסבר מדוע ניתן להתיר נתינת חתיכת לימון לתה –

שו"ת הר צבי ט"ל הרים - מבשל סימן ד

ולכאורה גם חתיכת לימון כן הוא. ואולי שאני חתיכת לימון דעל פי רוב אין אוכלים אותו אלא זורקים אותו וא"צ לבישול ולמיתוקו. ואין מתכוין והוי פס"ר דלא ניחא לי. ועוד דאפשר דלימון דאין משתבח כלל ע"י בישולו קיל טפי

אך קולא זו לא כל כך התקבלה למעשה. והרב פיינשטיין אסר בשניהם –

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד שאלה יח

שאלה : האם מותר ליתן בצלים או לימונים בכלי שני כתבלין.

תשובה : בצלים – מפורש בעה"ש סעיף מ"ד דהוא כתבלין שמותר בכלי שני, והט"ז ס"ק י"ד אוסר בבצלים אבל ראיתו ממה שמתמתקין ממרירותם אינה ראייה כדכתב בעה"ש שהוא מפני הרוטב והשומן, ולמה שכתבתי לעיל ס"ק ט"ו (שפיזור הטעם לא מוכיח דבר על הביטול) בכלל אין ראייה מזה. אך אולי אין בצלים בכלל תבלין דהא חייבין במעשרות ועיין בתוס' נדה דף נ' ע"א ד"ה כל שחייב דשומין ובצלים הוא נמי תבלין ואף שראויין לאכילה בפני עצמן ולכן חייבים במעשר עבידן נמי לטעמא, וגם כן אפשר שתבלין דמתניתין דשבת איירי כשהוא תבלין לטעמא לבד, ולא בצלים ושומים הראויין לאכילה, ולכן יש להחמיר כהט"ז אבל לא מטעמיה, אלא משום דיש דברים שמתבשלין בכלי שני ולא ידוע לנו, אבל בכלי שלישי מותר. ולימונים יש לאסור בכלי שני ומותר בכלי שלישי.

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק א הערה קנ (לסעיף נג)

דעת הגרש"י דיש לחוש שכמו שהוציאו חז"ל מלח מכלל תבלין, הכי נמי לימון, בפרט שאין זה פשוט שלימון הוא תבלין. אך במיץ לימון שכבר התבשל, אף על פי שהצטנן, ודאי שאין להחמיר

❖ **טיגון כבישול**

הבאנו בשיעור את פסיקת השש"כ ביחס לשקדי מרק. מכיוון ששקדי מרק מטוגנים (ולא אפויים), לא שייך לומר שיש כאן בישול אחרי אפיה. קשה להתעלם מכך שהתוצאה של הטיגון במקרים רבים דומה יותר לתוצאה של האפיה מאשר לתוצאה של הבישול. ואכן היו פוסקים שעמדו על כך שטיגון אינו בהכרח בישול –

שו"ת שבט הלוי חלק ז סימן יב

ואשר שאלת בענין שקדי מרק בשבת בכלי שני ושלישי, יש מקום להחמיר על פי המבואר (או"ח סי' שיי"ח סעי' ה') דאנו מחמירים דיש בישול אחר אפיה, והוא הדין אחרי טיגון בלי בישול גמור, וכמבואר שם שלא יתן פת בכלי שני חם שהיד סולדת בו, איברא בכלי שלישי יש מקום להקל

יש לציין שלמעשה, מאחר שלמדנו שהפסיקה הרווחת היא שהמרק שלנו נאכל בכלי שלישי (עיין בדיון על מצקת בשיעור הקודם), יתכן ובפועל זו לא חומרה עצומה. אך הרעיון מעניין אותנו – שטיגון יידון כאפיה, לאור תוצאת הטיגון. והרב עובדיה יוסף חלק עליו במפורש –

שו"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן לה ד"ה ודע שנראה

ודע שנראה להתיר לערות מים רותחים על איטריות מטוגנות הנמכרות ומוכנות לאכילה, וכן יש להתיר לעשות כן על שקדי מרק המטוגנים בשמן, שמאחר שהם מטוגנים יפה בשמן, וראויים לאכילה, אין בהם דין בישול, והוא הדין שמותר ליתנם בתוך מרק רותח של כלי ראשון לאחר שהעבירוהו מעל האש. שאין בישול אחר בישול, ולא אחר טיגון, שדין הטיגון כדין הבישול... והן אמת שהמהר"ם שיף חולין סבירא ליה שטיגון בשר בחמאה לא חשיב בישול לאוסרו מן התורה, אלא מדרבנן.... (לאחר שפורש את כל המחלוקת האם הפסוק 'לא תבשל' גדי בחלב אמו' אוסר גם טיגון, מסיים -) ועכ"פ לגבי שבת נראה שטיגון ובישול דבר אחד הם, ואין בישול אחר טיגון. וכן העלה בשו"ת חשב האפוד ח"א (סי' קלה). ע"ש. וכן עיקר.

❖ **"מכה בפטיש" על ידי בישול**

במשך כל השיעור הנחנו כדברי הרמב"ם ורש"י, שמה שנאמר במשנה על קולייס האספנין "שהדחתן היא גמר מלאכתן" – כלומר – זהו אופן הבישול שלהם. יש אב מלאכה אחר – מכה בפטיש. לצורך הדיון נשתמש בהגדרת הרמב"ם למלאכה זו –

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת שבת פרק ז משנה ב

כל תקון מלאכה וגמרה כגון השיפה והצחצוח וכל מיני היפוי כולן תולדות מכה בפטיש, והוא אמרם כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש. וכל אלו האבות הם רק דוגמאות

בהגדרת מלאכת מכה בפטיש הרמב"ם השתמש ממש באותם מילים כמו המשנה – 'גמר מלאכה!' האם רחיצת קולייס האספנין כלולה במלאכה זו? שימו לב לאופן בו הפרדס הציג את המקרה –

ספר ליקוטי הפרדס מרש"י דף לח עמוד ב

'מליח הישן וקולייס האיספנין' שהדחתן זו היא גמר מלאכתן' היו מפרשין – שניהן טרית הן. ולא הכין הוא, אלא 'מלוח הישן' – בשר מלוח הרבה. ודיקא נמי שאומר 'ישן', שלא יאכל כלל אם לא ידיחינו בחמין. אבל טרית אני אומר שמותר לרחוץ במים קרים בשבת כל דהו ואכיל ליה... והדחתה של טרית לאו זה גמר מלאכתה שתהא אסור הדחתה בשבת, דנאכל מחמת מלחו. וכדאמר'י טרית טרופה אוכלין אותה הספנין חי מחמת מלחו. וכל שהוא נאכל מחמת מלחו אין הדחתו גמר מלאכתו. וקולייס האיספנין – דג מלוח הרבה, שאינו יכול לאוכלו מחמת מלחו אלא אם כן ידיחנו בחמין

בפרדס חילק בין שני סוגי דג מלוח – מלוח שהוא מלוח מכדי לאכול בלי שטיפה, ועליו נאמר שהדחתו היא גמר מלאכתו, וכזה שאינו מלוח ברמה שלא מאפשרת אכילה, ואותו מותר להדיח ולאכול, מכיוון שהדחתו אינה גמר מלאכתו (שהרי היה אכיל גם לפני הרחצה).

מהי משמעות הדברים? עולה שהעירוי נועד להסיר את המלח הספוג בדג ולהפוך אותו לאכיל. לפי זה לכאורה הדיון אינו בישול, אלא סיום הכנתו לאכילה! וכך הסיק הפרי מגדים –

פרי מגדים אשל אברהם סימן שיח סעיף ד

המעין בפרדס... משמע דכל מלוח שנגמר בישולו על ידי הדחת חמין מבשל הוא, וחייב משום מבשל אף בכלי שני, וכל שאין החמין פועל בישול רק דאי אפשר לאכול כלל מחמת מלחו אם לא בחמין, חייב משום מכה בפטיש

ויצאת מכך חומרה גדולה –

ואיני יודע מה אריא חמין, אף צונן נמי יהא גמר מלאכה

אם האיסור הנידון הוא מכה בפטיש, הדין הוא אודות היעילות בהסרת המלח. אם כך, כלי ראשון שני שלישי או רביעי – לא משנים דבר. יש שאלה אחת – האם ההדחה הפכה את הדג לאכילה? אם כן, יהיה איסור מלאכה גם אם הדיח במים קרים! ובדומה לזה פסק הלבוש –

לבוש אורח חיים סימן שיח סעיף ז

כל דבר שהוא קשה ואינו ראוי לאכילה כלל בלא שרייה – אסור לשרותו בשבת, שזה הוא גמר מלאכתו, אף על פי שאינו מבשל חייב משום מכה בפטיש

ראינו הדים לדבר הזה בשיעור –

הזרע אמת כתב שלא רגילים לאכול סוכר כמות שהוא, ולכן עירובו במשקה הוא מכה בפטיש. בשם הגינת ורדים הובא שקפה (שחור או נמס) אינו ראוי לאכילה כמות שהוא, ועל כן יש לאסור. ראשית יש לציין שהפוסקים כתבו שהקפה והסוכר אכילים גם בלי המים, עיי"ש. שנית – רש"י והרמב"ם ודאי כתבו אחרת, כפי שראינו שהדגישו שמדובר בגמר מלאכת בישול יש לדון – האם כוונתם כדברי הפרי מגדים, ולכן יאסרו להמיס את הקפה הנמס במים קרים (ולעשות קפה קר)?

הביאור הלכה האריך להראות שאי אפשר לומר כך. הוא הביא כמה ראיות מהגמרא, והראה שהראשונים לא נקטו כך.

ביאור הלכה סימן שיח ד"ה 'והדחתו'

מכולם משמע להדיא דחויבא דוקא בחמין ומשום מבשל והנה הפמ"ג תולה עצמו בספר הפרדס ואומר שזה הוא דעתו דדבר שאינו יכול לאכול בלי הדחה חיובו הוא משום מכה בפטיש ואיך שהוא הלא הפרדס בעצמו כותב דבצונן מותר ... היוצא מדברינו דענין מכה בפטיש בדבר אוכל הוא דבר חדש שלא נמצא בפוסקים ואדרבה יש כמה סתירות לזה וכמו שכתבנו למעלה ועיי"כ אין להחמיר בהדחת צונן בשום גוונא

הגינת ורדים רצה לאסור הכנת קפה נמס בכלי שני, מחמת שהופך דבר שאינו ראוי לאכילה לראוי.

הרב צבי פסח פרנק (הר צבי ט"ל הרים – מבשל סימן ח) דחה את דבריו משני טעמים –

1. הרי הביאור הלכה כתב שאין להחמיר בשום עניין.

2. הוא כבר בהנחה שקפה נמס אינו אכיל כמות שהוא.

(ועיין באגרות משה אורח חיים חלק ג' סימן נב ד"ה "ולעניין" שהסביר קצת שיש קשר בין שתי הטענות,

ואכמ"ל)

❖ תשובת מראה הבזק - הכנת מנה חמה בשבת

שו"ת במראה הבזק ח' תשובה יז

שאלה : אנו מכהנים כשליחים מישראל בתפקידי חינוך ורבנות. בחנות של המוצרים הכשרים מוכרים את המוצר "מנה חמה" מישראל. ברצוננו לדעת מה דין הכנתה בשבת.

תשובה¹ :

א. מותר להכין בשבת מנה חמה העשויה מאטריות וקוסקוס וכד', שאינה הופכת לעיסה².

¹ כדי לענות על השאלה יש לתאר תחילה את המציאות המדוברת:

המנה היקפית של המנה חמה עוברת בישול באופן שהמאכל מוכשר לגמרי לאכילה. לאחר מכן ישנו תהליך של ייבוש שלאחריו המנה חמה אינה ראויה לאכילה. אך לאחר שרייה במים, אפילו פושרים, היא חוזרת להיות ראויה לאכילה. בנוסף למנה היקפית עצמה ישנם, בקופסה או בשקית, תבלינים שלא התבשלו, ירקות מיובשים שכנראה בושלו ואחר כך יובשו ועלים ירוקים מיובשים שייטכן שלא התבשלו.

² תחילה נברר אם יש לאסור את הכנת המנה החמה כשלעצמה (כלומר האטריות וכדומה ללא התוספות) משום בישול. שנינו במשנה (שבת כב, ב): "כל שבא בחמין מלפני השבת - שורין אותו בחמין בשבת". ואם כן נראה בפשטות שמכיוון שהמנה חמה עברה כבר בישול לפני שבת, יהיה מותר בשבת לשרותה בחמין ואפילו מכלי ראשון. אלא שיש מקום לפקפק ולומר שאולי תהליך הייבוש, שאחריו המאכל כבר אינו ראוי לאכילה, ביטל מהמנה חמה את הבישול הראשון, ושוב יהיה איסור בישול בהכשרת המנה חמה לאכילה.

אמנם אם אכן כך הדבר אזי לכאורה יש לאסור להכין מנה חמה אף בכלי שני, כדון קוליים האיסופני (במשנה שם), שהרי אף בכלי שני המנה החמה מוכשרת לאכילה. מבדיקה שערכנו עולה כי הכשרת המנה חמה לאכילה יכולה להיעשות גם במים פושרים. ולפי זה יש לעיין האם עדיין יש לאסור להכין במים חמים. לכאורה יש בכך מחלוקת. הבית יוסף (או"ח סי' שיח) הבין בדעת הפרדס שאף דבר שאפשר להכשירו לאכילה על ידי הדחה בצונן, מותר להדחתו רק בצונן, אך בחמין אסור. הבית יוסף תמה על הפרדס, שהרי אם אפשר להכשירו לאכילה בצונן, מדוע שלא יהיה מותר אף בחמין ומדוע התיר הפרדס רק בצונן? הדרושה (שם סי' ק"ז) והאליה רבה (שם סי' ק"ז) הבינו שגם לדעת הפרדס מותר להדיח אף בחמין דבר שאפשר להכשירו לאכילה על ידי צונן. ה"ט"ז (שם סי' ק"ח) הבין את דברי הפרדס כמו שהבינם הבית יוסף, ונראה שפוסק להחמיר כדעה זו, שהרי התיר לרוחץ בצונן בלבד הערינג שיש בו הרבה מלח. במשנה ברורה (שם סי' ק"ח) מביא מחלוקת אחרונים בעניין זה, ואומר שנוון לנהוג למעשה כשיטת ה"ט"ז.

נמצא שלדעת הבית יוסף, הדרושה והאליה רבה (ועיין בשער אברהם) מותר לשרות את המנה חמה בחמין. ולכאורה לפי ה"ט"ז והמשנה ברורה יהיה אסור לשרות בכלי שני. אך אפשר לומר שבמנה חמה אף המשנה ברורה יתיר, מפני שבניגוד לדג מלוח שלא התבשל, המנה חמה עברה תהליך של בישול, (וכן משמע בביאור הלכה שם ד"ה חוץ, שזו הסיבה לאסור הדחה בחמין בדג מלוח).

ועל כן נראה שיש להתיר את הכנת עיקר המנה החמה (כגון האטריות) אף בעירווי מכלי ראשון, לפי שסברת הבית יוסף מסתברת מאוד, ועוד שהרבה אחרונים הבינו שאף הפרדס התיר, ואף החולקים ייתכן שידרו בנדון יתיר.

לסוברים שיש מכה בפטיש באוכלים (פרי מגדים אשל אברהם סי' שיח סי' טז, לבוש שם סי' ד, נשמת אדם חלק ב כלל כ"ק ה, וכן פסק הבן איש חי בשו"ת רב פעלים או"ח חלק א סי' טז) יש מקום לאסור את הכנת המנה חמה בשבת אף בצונן. אך פוסקים רבים חולקים על שיטה זו וסוברים שאין מכה בפטיש באוכלים (אליה רבה סי' שיח סי' טז, ביאור הלכה שם ד"ה קוליים, ועיין חזון עובדיה שבת חלק ד עמ' רצה-שו שהביא רשימה ארוכה של פוסקים הסוברים שאין מכה בפטיש באוכלים), וגם לחוששים לאיסור מכה בפטיש באוכלים אפשר להקל אם מכין ואוכל מיד (כן כתב בחזון עובדיה שם על פי הרשב"א בתשובה, חלק ד סי' עה).

- ב. אם יש בה תבלינים ועלים שאינם מבושלים - אין לערות מים חמים מכלי ראשון לתוך המנה החמה, אלא יערה עליה מים מכלי שני. אם התבלינים נמצאים בשקית נפרדת - אפשר להוסיף אותם למנה לאחר שעירה את המים מכלי ראשון.
- ג. לחושים לבישול תבלינים אף בכלי שני - יערה למנה חמה מים מכלי שני³.
- ד. מנה חמה מסוג "פירה", שבהכנתה האבקה הופכת לעיסה - אסור להכין אותה בשבת משום מלאכת לש⁴.

❖ האם החתם סופר הביע דעה ביחס להכנת קפה בכלי שני?

בשיעור הובאה תשובתו של החתם סופר, בה הוא הסביר מדוע להחמיר ולא לערות על קפה מכלי ראשון. האם מתוך כך ניתן ללמוד שמותר להכין קפה בכלי שני? עלינו לראות את ההקשר של התשובה –

שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן עד

נפשך היפה בשאלתך נידון מה שנוהגים שם בק"ק האמבורג לשפוך ביום ש"ק רותחין מכלי ראשון על קפה כתוש שכבר נשפך עליו רותחין מערב שבת, והורק המים, ועתה חוזרים ושופכים עליו ושותים אותו כך, אם יש היתר לזה על ידי ישראל, או לכל הפחות על ידי שפחה גויה:

נהירנא זה ששים שנה כד הוינא טליא בעיר מולדתי בק"ק פפד"מ היו מלעזיזים כך על עשירים שנוהגים היתר בכך, אך לא ידעתי אז שורש הדברים ומה נגזר עליהם מפי רבותי הגאונים ז"ל, ועכ"פ נראה שאחד הורה להם כך והנהג לישראל אם אינם נביאים וכו', כי אז לא היה דור פרוץ ח"ו ולא נתפשט דבר בלי הוראת חכם.

החתם סופר עסק בתשובה זו בעיקר בהיתר לערות מכלי ראשון על קפה שעירו עליו מכלי ראשון עוד לפני השבת. לכן הוא פותח בחלק התשובה שהובאה בשיעור, בה הוא מסביר מדוע יש להחמיר ולא לערות מכלי ראשון על קפה שלא עירו עליו מכלי ראשון לפני השבת. לאחר מכן הוא מסביר את הקולא שבמנהג שנהגו בקהילתם –

ועתה נעייין במה ששופכים עליו רותחין מע"ש, והנה במתניי [שבת קמ"ה ע"ב], כל הבא בחמין מע"ש פירש"י וכן ס"ל לכמה פוסקים היינו שנתבשל כל צרכו מע"ש אז מותר לשפוך עליו רותחין בשבת, אבל אם רק הודח בחמין בע"ש אסור להדיחו בחמין בשבת, אך הרמב"ם כ' להדיא פכ"ב משבת ה' ח' – דבר שנתבשל קודם שבת או נשרה בחמין לפני השבת, אף על פי שהוא עכשיו צונן, מותר לשרותו בחמין בשבת ע"ש, הרי שהתיר השרוי בערב שבת אף על פי שלא נתבשל, מותר לשרותו.

החתם סופר הראה מחלוקת בין הרמב"ם ורש"י, אם יש בישול אחר עירוי כלי ראשון או שרייה בכלי שני. לפי הרמב"ם, אין איסור לערות אחר עירוי כלי ראשון, ולכן הדרך בה נהגו בהמבורג תקינה. הוא מסיים כך –

לפי החולקים על היראים – מותר להכין קפה קלוי בעירוי כלי ראשון.

לפי הרמב"ם – מותר לערות מכלי ראשון על קפה שעירו עליו מכלי ראשון לפני השבת.

רק החושים גם לדברי היראים (בבישול אחר קליה) וגם כרש"י (שיש איסור עירוי אחר עירוי) יאסרו.

ואין כאן מקום לאסור אלא אי סבירא ליה כרא"מ יש בישול אחר קלוי, וסבירא ליה נמי כרש"י דתרנגולתא דר' אבא מבושל ממש הוה, אבל בשרייה בעלמא לא, ואם כן יש לסמוך על כל פנים לשפוך על ידי גוי בשבת, והיינו קאפע שהוא יבש לגמרי ואין בו שום לחלוות מים קרים, דא"כ אסור, דע"כ לא היו דברינו אלא בדבר יבש אבל בדבר לח אף על גב דרמב"ם לא חילק מ"מ רוב הפוסקים מחלקים וכן פסק בש"ע [סעיף ט"ו] בודאי אין שום הו"א, ואם יש נוהגים כן גם בלח נשתבשו מהנ"ל, אבל העיקר כמ"ש דביבש וע"י גוי אין כח למחות להנוהגים היתר ומ"מ אשרי הנזהר

³ כאמור לעיל בהערה 1 יש במנה חמה בנוסף למנה העיקרית גם תבלינים ועלים ירוקים שלא התבשלו, ויש לדון אם מותר להכין מנה חמה עם תבלינים. בגמרא (שבת מ"ב) מבואר שכלי שני אינו מבשיל, אלא שישנם דברים המכונים "קלי הבישול" שמתבשלים גם בכלי שני, כגון מליח הישן וקוליים האיספנין (מסנה שבת כ"ב). ועוד מבואר בגמרא (שם מ"ב ע"ב) שכלי שני אינו מבשיל. ולפי אחת מלשונות הגמרא מותר ליתן מלח אף בכלי ראשון. אך יש לברר מה דין שאר דברים, אם מותר לתת אותם בכלי שני. דעת היראים (ס"י רעד) היא שמכיוון שאין אנו בקיאים לדעת מה מתבשל בכלי שני ומה אינו מתבשל - לכן יש להיזהר שלא להכניס שום דבר לכלי שני ואף לא לכלי שלישי במקום שהיד סולדת בו. ויש פוסקים שפסקו כיראים, וביניהם הח"י אדם (כלל כ. ז.) ושולחן ערוך הרב (א"ח ש"ח, י"ב) וכן נראה שפוסק המשנה ברורה (שם ס"ק מב וס"ק מה). אמנם גם לדעת המחמירים בדברים שאינם יודעים אם מתבשלים בכלי שני יש מקום להקל בכלי שלישי, וכן נראה שהיא דעת המגן אברהם (שם, ובס"י תמז ס"ק ט) וכן פסק הפרי מגדים (ס"י ש"ח אשל אברהם ס"ק לה) והביאו המשנה ברורה (שם ס"ק מז), וכן נראה שהיא דעתו, שכן התייר לתת חתיכות פת או בצלים בכלי שלישי שהיד סולדת בו (שם ס"ק מה). כן פסק גם באגרות משה (א"ח חלק ד ס"י עד, בישול, אות ד ואות טו) וכתב שנוהגים להקל בכלי שלישי אף בחום שהיד נכזיב בו, וכתב שאולי אף הח"י אדם, שאסר בחום שהיד נכזיב בכלי שני, יתיר בכלי שלישי. החזון איש (א"ח נ"ב, י"ט) כתב שלא מצאנו מקור שבו חילקו בין כלי שני לכלי שלישי, והדבר תלוי בחום המים שבכלי, אם היד סולדת בהם או לא. אך בסוף דבריו כתב שמכיוון שמה שנהגו לאסור את כל הדברים בכלי שני אינו אלא חומרה, מה שנהגו - נהגו, ועל הרוב אין היד סולדת בכלי שלישי ולכן הקלו בו (ונמצא שהקל גם באם היד סולדת בו). אמנם ערוך השולחן (א"ח ש"ח, כח) פסק שאין לערות על עלי תה מכלי שלישי, שהרי "עניינו רואות שמתבשלים בכלי שני ובכלי שלישי". אך האגרות משה (שם אות טו) חלק עליו, וטען שמה שאנו רואים שצבע המים משתנה אינו עניין לבישול, שהרי אף בצונן משתנה צבע המים. אמנם בתבלינים לכאורה גם המחמירים יודו שיש להתייר בכלי שני, שהרי בגמרא מפורש שמותר לתת תבלין בכלי שני. אמנם בשמירת שבת כהלכתה (פרק א הערה קנ"ב) כתב שדעת הגר"ז אירבך היא שיתכן שבתבלינים דקים ושחוקים יש בישול אף בכלי שני. אך בספר אורחות שבת (פרק א הערה צ"ז) וכן בספר שבת כהלכתה (עמ' ג) תמחה על דבריו אלו, שהרי אף בזמן חז"ל נהגו לשחוק תבלינים, ואילו היה חילוק בין תבלינים שחוקים לשאינם שחוקים היו צריכים לפרש זאת. וכן לא מצאנו בין הפוסקים מי שחילק בין תבלינים שחוקים ללא שחוקים. נמצא שאף אם ישנם תבלינים שאינם מבושלים יש מקום גדול להקל ליתנם אפילו בכלי שני, וכל שכן בעירוי מכלי זה (שכן אף בעירוי מכלי ראשון יש ראשונים שהקלו שאין דינו ככלי ראשון, ראה בית יוסף א"ח ס"י ש"ח אות ז') או ליתנם בכלי שלישי. אולם אין לערות על התבלינים מכלי ראשון, כפי שנפסק בשולחן ערוך (א"ח ש"ח, ז').

⁴ אגרות משה (א"ח חלק ד ס"י עד, טוהן, אות יב).

הוא מסיים שיש מקום להקל, אך גם יש מקום להחמיר ולחשוש הן לרש"י והן ליראים. ואפילו המחמירים יכולים להקל באמירה לנכרי.

שימו לב שהתשובה כולה עוסקת בהיתר עירוני על קפה מכלי ראשון – בקפה קלוי, לשיטת היראים, ובעירוני אחר עירוני, לפי רש"י. האם ניתן להסיק מכאן מה פסק ביחס להוספת קפה לכלי שני?